

СУЧАСНА СВІТОВА ПОЛІТИКА: АНАЛІЗ РЕСУРСІВ ВПЛИВУ

Проаналізовано основні впливові ресурси у сучасній світовій політиці. В якості суб'єктів політики розглядаються як держави, так і недержавні транснаціональні актори. Показано, що нині відбуваються зміни у способах використання ресурсів, їх вагомості та перерозподілі. Стверджується, що соціально-політичний ресурс сьогодні має значний потенціал впливу на світовій арені. Визначення політичного суб'єкта, якому належать ресурси, надає можливість спрогнозувати світовий політичний процес. Акцентується увага на тому, що українська політична еліта недостатньо використовує наявні соціально-політичні та гуманітарні ресурси для зміцнення держави.

Ключові слова: *світова політика, політичний вплив, ресурси світової політики, соціально-політичний ресурс, гуманітарний ресурс, стратегічна культура, держава, недержавні транснаціональні актори.*

Політичний вплив на світовій арені реалізується за допомогою різних механізмів і ресурсів. Ресурс політичного впливу – засіб впливу, наявність якого визначає міру можливості виконання конкретної діяльності чи запуску процесу. До ресурсів влади традиційно відносять й потенційні засоби реалізації влади, які можуть бути використані, або застосовуються недостатньо. Сукупність усіх можливих ресурсів і тих, що фактично використовуються у владарюванні, є потенціалом влади.

Політична практика свідчить, що виникають ситуації, коли сильний актор, який володіє значною військовою міццю, не завжди перемагає, а слабкий може нанести досить відчутної шкоди іншим. Чи є набір засобів і ресурсів впливу постійним на міжнародній арені? Що дозволяє бути впливовим у сучасному світі? Ці питання актуалізують дослідження ресурсів впливу у світовій політиці, зміни в їх структурі та перспективах використання, що і є завданням наявного дослідження.

Окреслена проблема розглядається під різними кутами зору в працях багатьох зарубіжних і вітчизняних дослідників різних наукових напрямів (Т. Алексєєва, А. Етціоні, К. Клаузевіц, М. Лебедева, С. Маргінсон, Дж. Най, Т. Ріссе, М. Рихтик, А.-М. Слотер, О. Шурко та ін.). Варто зазначити, що у вітчизняній науковій літературі більше приділяється уваги таким групам ресурсів, як енергетичні, природні, екологічні або військові, що обумовлено наявністю проблем у цих сферах, зокрема, військовою агресією на сході України, енергетичними проблемами, певним змінам у геополітиці тощо. Проте особливості ресурсів, тенденції у їх використанні різними політичними акторами в сучасних умовах залишаються мало дослідженими.

Тому метою статті є дослідження змін у способах використання ресурсів впливу в сучасній світовій політиці, їх вагомості та потенціал окремих ресурсів.

Відомо, що поширеним підходом у вивченні ресурсів, є їх класифікація на енергетичні, інформаційні, науково-технічні тощо. Проте детальна диференціація не дає відповідь на питання, чому певний ресурс стає особливо значущим? Іншими словами, існують закономірності у розвитку ресурсів та їх ефективного використання. Оскільки традиційно виокремлюють такі великі ресурсні галузі, як військово-політичну, політико-економічну, соціально-політичну і гуманітарну, то їх доцільно взяти за вихідну точку аналізу для виявлення закономірностей розвитку ресурсів політичного впливу [1, с. 100].

Донедавна ресурс впливу в світовій політиці являв собою злиття військово-політичного, економічного та ідеологічного потенціалів, що належать державам-лідерам. Ці держави визначали вектор світового політичного розвитку, роблячи при цьому акцент на розвиток військово-політичного ресурсу. В результаті дослідження зосереджувалось на вивченні таких держав-лідерів, які володіють комплексом ресурсного потенціалу. В значній мірі такі держави продовжують сьогодні зберігати цю монополію впливу, але водночас чітко видно ознаки того, що й інші актори виявляються впливовими в сучасному світі, а значить, володіють відповідними ресурсами.

Причин такої дифузії політичного впливу є декілька. По-перше, науково-технічна революція значно полегшила доступ до різних видів ресурсів, особливо до соціально-політичної і гуманітарної галузей. Комунікативні технології, соціальні мережі відкрили можливості до швидкого способу отримання і поширення інформації.

По-друге, відбулося дроблення ресурсного комплексу, який раніше виступав як певний конгломерат військово-політичного, політико-економічного і соціально-політичного ресурсів держави. Спочатку відносно самостійним став економічний ресурс. На прикладі післявоєнної Німеччині та Японії добре видно, як держави, будучи обмеженими в розвитку військово-політичної могутності, починаючи з другої пол. ХХ ст., займають ключові позиції у світовій політичній сфері саме завдяки розвитку економіки, ставши, зокрема, членами «Великої вісімки» і «Великої двадцятки». Зрозуміло, їх досягнення були у значній мірі забезпечені зовнішнім захистом [1, с. 101]. Тим не менше, Німеччина і Японія скористалися нею для власного розвитку. Економічний ресурс використовується як у якості «жорсткої сили» (наприклад, застосування економічних санкцій), так і в якості «м'якої сили», коли та чи інша економіка стає, з одного боку, приваблива для інвесторів, з іншого – виступає своєрідним еталоном для наслідування.

В останні роки великого значення набуває соціально-політичний ресурс. Зокрема, освіта частіше розглядається як ресурс «м'якої сили» [2; 3; 4]. Деякі держави, наприклад, Австралія, Австрія, США, Великобританія, Німеччина, Канада та інші прагнуть, по-перше, зробити освіту провідною статтею своїх доходів, а по-друге, зайняти певну нішу в світовій економіці, а за нею і в світовій політиці, готуючи еліту для інших держав, і тим самим намагаються визначати шлях світового розвитку, «нав'язати» певну ідеологію, традиції тощо.

Соціально-політична і гуманітарна сфери містять в собі й стратегічну культуру, що активно розробляється як в США, Європейських державах, так і в Росії [5, с. 133]. Стратегічна культура представлена стійкими моделями сприйняття і поведінки на світовій арені. Адекватне і ефективне їх використання у зовнішньому світі дозволяє здійснювати політичний вплив на інших. Так, американська масова культура стала інструментом «м'якої сили», що дає змогу США виступати світовим лідером. Згідно Р. Бергеру і С. Хантінгтону, масова культура поряд з бізнес-культурою, культурою інтелектуальної еліти і релігійними напрямками сприяють поширенню глобалізації, а, отже, і поширенню свого впливу. Стратегічна культура сьогодні запроваджується не лише через державні структури, а й через публічну дипломатію («people-to-people»), оскільки безпосередня взаємодія між громадянами різних держав сприяє встановленню більш довірливих і міцних контактів, культурному обміну тощо.

Можна припустити, що значення соціально-політичного і гуманітарного ресурсів буде дедалі зростати, оскільки їх максимальна ефективність відносно інших ресурсів забезпечується невеликими фінансовими витратами і за допомогою сучасних технологій охоплює великі шари населення. Серед соціально-політичних і гуманітарних ресурсів нині є вельми впливовими: освітній, науковий, інформаційний, рекреаційний, туристичний, ресурс охорони здоров'я, які, будучи якісними стають дуже привабливими і для інвесторів, і для споживачів з усього світу. Іншими словами, є потреба дедалі більшої уваги приділяти питанню забезпечення стійкого розвитку, духовного та інтелектуального збагачення населення, зростання його добробуту, підвищення рівня інвестицій у власних громадян. Перераховані проблеми поки що не вирішуються в Україні, яка має великий соціальний і гуманітарний ресурсний потенціал.

Звичайно, воєнний стан в Україні, криза в економіці, вкоріненість у діяльності влади корупційних схем і практик заважають зміцнювати соціально-політичні і гуманітарні ресурси. Проте не залучення кваліфікованих управлінських кадрів, які готові працювати за новими правилами і морально-етичними стандартами і прагнуть впроваджувати реформи, веде до деградації системи. Крім того, не здійснення аналізу можливостей та потенційних ресурсів, знижуватимуть ефективність дій влади і можуть призвести до помилкових політичних рішень. Нині жорстка економія у фінансуванні соціально-політичної й гуманітарної сфери (культури, науки тощо) загрожуватиме, зокрема, і безпеці держави.

Так, під час Всеукраїнського маршу протесту профспілок, який відбувся 6 липня 2016 р., було вручено представникам Кабінету Міністрів та Верховної Ради України резолюцію. В ній зазначалось, що «за останні два роки ціни зросли у рази, інфляція перевищила 180%, в той час як гарантована державою мінімальна зарплата збільшилась на 19%, а купівельна спроможність зарплат робітників, селян, вчителів, медиків, ветеранських пенсій навпаки, скоротилась більш ніж на третину» [6].

Якщо повернутись до спеціального закону, що регулює діяльність усієї сфери наукових досліджень, – Закону України «Про науку та наукову діяльність» від 13 грудня 1991 р., держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності в обсязі, не меншому ніж 1,7% ВВП України. Однак станом на 2015 р. фактичні бюджетні видатки на розвиток наукової сфери в Україні сягають близько 0,3% ВВП. Для порівняння: Японія, США та Китай витрачають на науку відповідно 3,33%, 2,79% та 1,43% своїх ВВП. Нормою фінансування науки для країн ЄС є 3% ВВП, а в Ізраїлі та Швеції – 4%. До речі, державні витрати на діяльність одного українського науковця є втричі нижчими за російські показники, у 18 разів – за бразильські, у 34 рази – за південнокорейські й у 70 – за американські. Отже, рівень фінансування української науки є критично низьким, наукова діяльність фактично балансує на межі існування. До того ж, з огляду на маленькі обсяги фінансування науки, в Україні малоімовірним є й подальше залучення талановитої молоді до дослідницької діяльності [7].

Політика розширення субсидування не знаходить підтримки серед працюючих, породжує утриманські настрої у суспільстві, приховування доходів, провокує тінізацію трудових відносин. Таке рішення вимагатиме подальшого збільшення державних видатків на субсидії, а відтак – посилення податкового пресу на легальну економіку і працівників.

Підстав очікувати принципів позитивних змін у діях влади щодо розвитку соціально-політичних і гуманітарних ресурсів дуже мало. Про це свідчить відновлення практики не публічних кадрових змін на профільних напрямках державної гуманітарної політики, призначення нових керівників, які не мають програм або навіть не можуть сформулювати концептуальних засад своєї майбутньої діяльності. Несприятливими є і вихідні позиції України у протистоянні інформаційній експансії Російської Федерації.

По-перше, Україна від самого початку була поставлена в позицію того, хто виправдовується, хто змушений спростовувати вже поширену інформацію, – і зламати цю практику не вдалося. По-друге, тривале нехтування гуманітарною проблематикою і суцільне «роздержавлення» ЗМІ призвели до фактичної втрати державою контролю над вітчизняним інформаційним простором. Нині немає жодного якісного державного засобу масової комунікації і коштів на замовлення інформаційних продуктів приватним компаніям. Водночас, у інформаційній сфері (як і в інших сферах) встановлена монополія кількох бізнесових груп, з якими держава змушена домовлятися. За деякими даними, інформаційний простір України на 98% контролюється приватним і корпоративним капіталом, реальними власниками якого є олігархи [8].

Звичайно, існують ресурси впливу, які мало використовуються, але їх наявність дає переваги на світовій політичній арені. Сьогодні можна спостерігати процес диверсифікації ресурсів державами. В кінці ХХ – на початку ХХІ ст. виник феномен, який А.-М. Слотер визначила як «дезагрегація», тобто держава утворює низку структур – агентств, відомств, міністерств, які починають взаємодіяти зі своїми зарубіжними партнерами. Наприклад, міністерство освіти однієї держави тісно співпрацює з відповідними міністерствами інших держав тощо. Такі зв'язки виявилися можливими завдяки забезпеченню сучасними комунікативними і інформаційними технологіями. В результаті стали утворюватися мережі трансдержавних взаємодій і відносин. Такий процес А.-М.Слотер назвала «трансдержавним», він дозволяє змінювати держави «зсередини» [9], тобто чинити значний політичний вплив.

Проте видається цікавим: наскільки цей процес є обопільним, асиметричним або симетричним, як він реалізується в різних регіонах. Варто зазначити, що політичними ресурсами впливу володіють не лише держави і міжурядові організації, а й значна кількість недержавних транснаціональних акторів, що і робить їх акторами світової політики. Одним з

відомих дослідників, хто вивчав ресурси недержавних акторів, був Т. Ріссе, який показав, що для кожного типу транснаціонального актора є «свій» ресурс впливу.

Можна погодитись із М. Лебедевою, що розшарування ресурсного потенціалу веде до того, що, з одного боку, всі актори, включаючи держави, «спеціалізуються» на певному ресурсі і способі його реалізації, з іншого – розуміють небезпеку можливої втрати єдиного ресурсу, і тому прагнуть до диверсифікації ресурсного потенціалу, а також намагаються впливати через безліч різноманітних форм і механізмів. В результаті епоха, коли держава концентрувала сили, головним чином, на військово-політичному ресурсі, а ТНК – на економічному, залишилася в минулому. В сучасному світі актори намагаються займатися всіма ресурсами. Саме з цієї причини ТНК, наприклад, дуже уважно ставляться до іміджевої сторони своєї діяльності, надають фінансову підтримку неурядовим організаціям, університетам, тобто поряд з використанням традиційного для себе економічного ресурсу роблять ставку на розвиток свого впливу за допомогою соціально-політичного і гуманітарного ресурсу.

Розширюються форми, методи та способи отримання ресурсів і їх реалізації. Наприклад, для ЗМІ найважливішим ресурсом є соціально-політичний і гуманітарний. Але, якщо раніше для його реалізації ЗМІ орієнтувалися на розвиток кореспондентської мережі (інформаційні агентства, провідні канали розвивали кореспондентські пункти по всьому світу), то сьогодні поряд з цією формою активно отримують інформацію «від непрофесіоналів», тобто репортажі свідків, які записують події на мобільні телефони, оцінки блогерів, коментарі зареєстрованих користувачів на сайті.

Соціально-політичний ресурс має величезну мобілізаційну силу, яку використовує низка недержавних акторів. Зокрема, прикладом слугує рух антиглобалістів і альтерглобалістів. Але особливо яскраво мобілізаційний ресурс в діяльності недержавних акторів проявився під час арабських трансформацій (з 2011 р.) через соціальні мережі.

Отже, у світовій політиці відбувається розшарування ресурсного потенціалу, його перерозподіл між державами-лідерами та іншими державами і недержавними гравцями. Можна припустити, що в подальшому будуть виникати нові ресурсні центри, в яких створюватимуться умови для отримання гарної освіти або лікування, а також центри, які формуються тими чи іншими акторами. Проте виникнення нових ресурсів впливу і нових центрів може спричинити появу нових конфліктів і протистоянь.

В Україні склалась несприятлива ситуація, що полягає у послабленні соціально-політичного і гуманітарного ресурсу впливу. Причинами такого явища є: по-перше, те, що система управління не спирається на наукові розробки й пропозиції експертів. Як наслідок керівництво держави не має належного уявлення як про світові тенденції, процеси, так і про ті, які розпочинаються в українському суспільстві, можливі сценарії майбутнього. Економіка розрахована на низьку оплату праці й використання малокваліфікованих кадрів, корпорації не підтримують розвитку досліджень і перспективну освіту та науку.

По-друге, система охорони здоров'я, науки і освіти розглядаються як галузі, а не впливовий ресурс політики. Сучасні розвинені держави розбудовують концепцію освіти, спрямовану на організацію навчання упродовж усього людського життя в різних формах, створюють суспільства, що прагнуть навчатися. В Україні система освіти є негнучкою і мало профінансованою, що сприяє відтоку талановитих громадян, негативно впливає на якість робочої сили. Служби охорони здоров'я не спроможні створити ефективну систему підтримки здоров'я нації тому, що це потребує інших управлінських засобів і фінансового забезпечення.

По-третє, вигода або корупція, як основний мотив політичних рішень, є реальною загрозою існуванню нації і послаблює міцність держави. Не приймаються системні рішення, які б усували причини її появи і зменшили у такий спосіб прояви корупції [4].

По-четверте, глобалізація виступає поштовхом для посилення зовнішніх загроз для безпеки держави. Якщо Україна не зміцнить свій ресурсний потенціал, особливо соціально-політичний і гуманітарний, то решта ресурсів будуть теж втрачати вагу, що призведе до посилення залежності держави на світовій арені.

Використана література:

1. Лебедева М. М. Ресурсы влияния в мировой политике / М. М. Лебедева // Полис. – 2014. – № 1. – С. 99-108.
2. Nye J. Soft Power and Higher Education [Електронний ресурс] / Nye J. – Режим доступу: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/FFP0502S.pdf>.
3. Лебедева М. М. Высшее образование как потенциал “мягкой силы” России / М. М. Лебедева, Ж. Фор // Вестник МГИМО-Университета. – 2009. – № 4. – С. 200-205.
4. Корнієнко В. О. Моделювання процесів в політико-комунікативному просторі: монографія / В. О. Корнієнко, С. Г. Денисюк, А. А. Шиян. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 260 с.
5. Алексеева Т. А. Стратегическая культура: эволюция концепции / Т. А. Алексеева // Полис. – 2012. – № 5. – С. 130-147.
6. Резолюція Всеукраїнського маршу протесту профспілок [Електронний ресурс] // Профспілка працівників освіти і науки України. – Режим доступу: <http://www.pon.org.ua/>
7. Микитюк Т. Перемога чи капітуляція: сучасні реалії бюджетного фінансування української науки [Електронний ресурс] / Т. Микитюк. – 16.12.2015. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/protesti-nan-ukrayini/>
8. Куйбіда В. Гуманітарна катастрофа в Україні в контексті ідей «рускава міра» [Електронний ресурс] / В. Куйбіда. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/vasyl_kuybida/337350_gumanitarna_katastrofa_ukraini.html.
9. Slaughter A.-M. A New World Order / Slaughter A.-M. – Princeton: Princeton University Press. – 2004. – 368 p.

Денисюк С. Г., Бобрук А. Н. Современная мировая политика: анализ ресурсов влияния
Проанализированы основные влиятельные ресурсы в современной мировой политике. В качестве субъектов политики рассматриваются как государства, так и негосударственные транснациональные акторы. Показано, что в настоящее время происходят изменения в способах использования ресурсов, их значимости и перераспределении. Утверждается, что социально-политический ресурс сегодня имеет значительный потенциал влияния на мировой арене. Определение политического субъекта, которому принадлежат ресурсы, дает возможность спрогнозировать мировой политический процесс. Акцентируется внимание на том, что украинская политическая элита недостаточно использует имеющиеся социально-политические и гуманитарные ресурсы для укрепления государства.

Ключевые слова: *мировая политика, политическое влияние, ресурсы мировой политики, социально-политический ресурс, гуманитарный ресурс, стратегическая культура, государство, негосударственные транснациональные акторы.*

Denysiuk S. G., Bobruk A. M. Modern World Politics: Analysis of Means of Influence
The article studies the key sources of influence in the modern world politics. Both states and non-state transnational actors are viewed as subjects of politics. It has been shown that the ways of resource exploitation as well as their significance and redistribution are changing. It is stated that today's sociopolitical resource has got significant potential in influencing the world politics. Determining the political subject that has resources allows us to forecast the world political process. The attention is drawn to the fact that Ukrainian political elite does not fully use the existing sociopolitical and humanitarian resources with the aim of strengthening the country.

Keywords: *world politics, the authorities, political influence, resources of world politics, sociopolitical and humanitarian resources, strategic culture, state, non-state transnational actors.*